

Dzimumtuos volūdys dīna – «Volūda ir myusu identitatis kods»

Jana Skrivļa-Čevere

Cytu pyrmudin, 21. februārī, vysā pasaulī teik atzīmāta Storpautyskuo dzimumtuos volūdys dīna, kuris mierkis ir pīvērst sabīdreibys uzmaneibu volūdu daudzveideibai, dzimumtuos volūdys vierteibai i skaistumam i kas ir 1999. godā UNESCO īdybnuota.

Uzrunoju divejis saimis – Viļumu i Slišānu –, kur dzimumtuo volūda ir latgalīšu, turklot dažaidys tuos izlūksnis, kū raudzeits saglobuot ari itamā rokstā – tai ļaunūt paruodeit volūdys skaniejumu vysā tuo dažaideibā i kruošņumā.

Dzeiva volūda ir tei, kura teik lītuota ikdīnā. Viņ nu myusu kotra poša ir atka-reigs, voi i cik ilgi latgalīšu volūda byus dzeiva.

MĀRĪTE SLIŠĀNE: «Kotra volūda ir bogateiba, i myusim tuoda ir!»

Slišānu saime – Ontanins, Matilde, Mārīte i Adele

Voi ikdīnā runojit latgaliski? Voi ari sabīdriskuos vītuos i uorpus Latgolys lītojit latgalīšu volūdu? Varbyut ir kaidis interesants atgadejums saisteibā ar runošanu latgaliski?

– Prūtams, noi, runoju latgaliski. Ikdīnā, sabīdriskuos vītuos, veikalūs, īstudies. Tuo kuo kūpš biernības saimie runoju latgaliski, tod tys ir pašsaprūtams. Nu, ka ešu kur uorpus Latgolas – ar sovejim runoju latgaliski. Interesants atgadejums varātu byut moš tuods, ka pyrms puora godim, ka dzeivovu ar bārnim Reigā, mes braucam tramvajā i runojamīs vusu kū, i tod piekšņi vīna sīvīte, vacinka tuoda, soka – cik jauki dzierdiet latgaliski, ka runojam mes. Izstuosteja, ka pate nu Latgales, bet nu Reigā jov dzeivoj 60 puori godus.

I viel tuo, ja padūmoj, ka studieju Riezeknie, cik jauki bej satikt kursabīdrus, kas bejam nu dažuođuom Latgolas vītuom i kuo myusu latgalīšu volūda īgiva sovaiduokas kruosas, kotrs runovam sovas puses izlūksnie. Man tys līkuos tuoda bogatība.

Kai nūnuocit pi lāmuma runuot ar bārnim latgaliski? Kai bārnī tū uztver?

– Tī nabej nikas juodūmoj, es navaru nīmoz īzadūmuot runuot ar sovīm bārnim cytā volūdā, es runoju ar jim sovā dzymtājā volūdā. Tikai tuo es varu byut es i patīsi pasciet sovas jyutas, sajyutas. Deļkuo lai es ar jim lauzātūs cytā volūdā? Bārnī jov kūpš mirkļa, kod ir augušs man zam sirsnes, dzierd latgalīšu volūdu. I pīdzymstūt, augūt runoj latgaliski.

Kas ir tei dzīsmē, posoka, dzejūls, gruomota... latgaliski, kū jiusu bārnī ir vysvaira dzierdiejuši i īmīļuojuši?

– Mes losam vacika Ontona Slišāna dzejūlus, tuos ir vusmīļuojuos gruomas. Skaita dzejūlus, dzīd dzīsmes. Patreiz i jaunuokais bārnīs jov toža dzīd «nu nav labi, nu nav labi pogolmā, suns ar kači īnaidā». Meitas īt Upītes bārnū folkloras kūpā, i spēļuoj kapelā, tī dzīd tautasdzīsmes. Tod ari dvorā bruoļam i mammai koncertus taisa.

Kurs, jiusupruot, ir vysskaneiguokais vuords latgalīšu volūdā?

– Uzreiz tuo gryuši nūsaukt vīnu, bet bārnī soka, ka jim pateik baba i vaciks. Ka tī vuordī ešūt cik mīļi. Man pašai pateik vuordī casnags, gosti, žvūrgzduns, zeišjuot. Vusi vuordī šmuki, jū pate latgalīšu volūda ir cīši, cīši šmuka.

Kai uzturēt latgalīšu volūdu dzeivu?

– Pymīs jov – runuot saimies, ūtrīs – muociet školā. Golvanīs, apsazynuot – ka latgalīšu volūda, tei ir bogateiba tova, ar tū vāga lepuotīs, najov nazkuo kaunietīs. Es navaru saprast tuos saimes, kur vacuoki paši runoj latgaliski, bet ar bārnū narunoj. Kod vaicoju – deļkam? Atbild – nazynu, lai vīgluok školā byutu. A es tod vaicoju – a jjusim bej gryuši školā? Atbilde – nā. Nu? Tod deļkam narunojat ar sovu bārnū latgaliski? Nav izskaidrojuma.

Kaidys byutu jiusu vieliejums skaiteituojim?

– Es laikam grybu nūvieliet – apsazynuot sevi, sovas saknes i sovu volūdu, kotra volūda ir bogateiba, i myusim tuoda ir!

INTERESANTI

- Pasauļa īdzeivuojuoju runoj vaira nakai 6700 volūduos.
- Gondreiz pusei – ap 3000 volūdu – runuojuoju skaits napuorsnīdz 1000 cylvāku.
- Pasaulī ir tikai ap 200 volūdu, kuru runuojuoju skaits sasnīdz 1 miljonu cylvāku.
- Kotru mīenesi pasaulī izzyud vairuokys volūdys i leidz ar jom ari jūs puorstuovātais kulturys montuojums.

JURS VIĻUMS: «Ir svareigi, ka bārnīs piec īspiejis vaira dzierd dzymtū volūdu»

Viļumu saime – Jurs, Teodors, Helēna i Vitolds

Voi ikdīnā i ari uorpus Latgolys runojit latgaliski? Varbyut ir kaidis interesants atgadejums saisteibā ar runošanu latgaliski?

– Myusu saimē lītojam obejis latvīšu volūdys tradicejis. Es runoju ar saimi tikai latgaliski – naatkareigi nu tuo voi sātā, ci uorpus tuos, taitod ari uorpus Latgolys asūt. Sīva saimī runoj vairuok baltiski, dažreiz latgaliski. Interesants i pietnīceibys vārts atgadejums/ vaicuojuoms ir par situacejom, kod myusu vairuoki rodi voi draugi, kas sovā saimē runoj baltiski, ar myusu bārnim vystik runoj latgaliski. Nu vīnys pusis mani tys, prūtams, prīcej. (Ka latgalīts kaidis narunoj latgaliski ar munu bārnū, tod dažreiz atsaļjuovu pajūkuot, ka «jis saprūt ari latgaliski»). Ari pavysam mozs bārnīs, kurs nikuo daudz nasaprūt, apmāram vīnāidai saprūt vysys volūdys.) Nu cytys pusis ir jūceigai – ka ar munim bārnim var latgaliski runuot, bet nazkaidu īmeslu dieļ ar sovīm – nā. Žāļ, ka tai.

Kai nūnuocit pi lāmuma runuot ar bārnim latgaliski? Kai bārnī tū uztver?

– Tys nabeja nikaidis lāmums. Es sovā saimī ar dzymdynuojuom runovu tikai latgaliski, ar bruoli i muosu, ar praktiski visim rodīm (kas muok latgaliski) tai runoju. Deļ kuo maņ ar sovīm bārnim narunuoit dzymtājā volūdā? Kai bārnī uztver? Vysu cīš labi saprūt i poši runoj. Vacuokais dāls (6 godi) ar mani runoj tikai latgaliski. Jaunuokais (2 godi) vēļ vūicās runuot.

Kas ir tei dzīsmē, posoka, dzejūls, gruomota... latgaliski, kū jiusu bārnī ir vysvaira dzierdiejuši i īmīļuojuši?

– Lītojam īspiejami daudz latgaliskūs dorbu. Gruomota «Gostūs pi Boņuka» vacuokajam niu ir vīna nu meiluoķūs. Taipat niu klausomēs Kristapa Rasima ar juo bārnim īdzīduotuos dzīsmes nu albuma «Vuškeņa iz pļovys» (vuordu autore Ilze Sperga). Mes kotru vokoru pyrma gulēt īšonys koč kū palosom – maņ ir taidis īpatnejs princypis, ka bārnim vysu prīškā skaitu (losu) pamatā tikai latgaliski, naatkareigi nu originalvolūdys – taitod izreiz raugu golvā iztulkuot. Varbyut na vysys saīt perfekti, tok, munupruot, ir svareigi, ka bārnīs piec īspiejis vaira dzierd dzymtū volūdu.

Vēļ var pībīst, ka puikom pateik «Dabas Durovu» repertuars, tū bīži klausomēs mašynā, kur na viņ braucūt. Ari cytys latgaliskuos dzīsmīs prīcojamēs kūpā nūsaklauseit.

Kurs, jiusupruot, ir vysskaneiguokais vuords latgalīšu volūdā?

– Breineigi! Vasals! Izgaisynuot. Tok vīns vuords nikod navar aizvītuot volūdys plyudumu. Pateik dzierdēt, kod kaidis vacuoka guojuma cylvāks koč kū stuosta, tod tei volūda eistyn skaņ kai muzyka.

Kai uzturēt latgalīšu volūdu dzeivu?

– Cīš plašs vaicuojuoms. Lai volūda dzeivuoitu, tymā juorunoj, juodūmoj, juoroksta, juodzīd, tū juoskaita, juosavuica, tai juoīt laikam leidza – vajadzeigi jauni vuordī jaunu dzeivis jiedzīņu apzeimiešonai (škarsteikls, kuļdinīks, pašeits i tml.). Volūdai juoskaņ sātā, bārnūduoržā, školā, augstškolā... rodu saītūs, draugu puļceņūs, dorbā, veikalā, bazneicā, iz īlys, kulturys pasuokumūs, televizejā, radio, škarsteiklā... Lai volūda dzeivuoitu, tai juobyun lītuotai vysūs dzeivis leimiņūs. Jo kaidā nalītoj, tod tys ir pyrmais volūdys sašaurynojuoms i pyrmais sūļš iz tuos apdraudiejumu. Prūtams, juosaprūt, ka tikai ar volūdu seits nabyusi. Volūdys, kulturys atteisteibai ir cīš byutiska ari ekonomiskuo izaugsme vysā Latgolā.

Voi gribit vēļ kū pībīst pi jau pasaceituo?

– Statistika nu beidzamoos tautys skaiteišonys 2011. godā ruoda, ka kotra nuokamuo paaudze latgaliski runoj aizviņ mozuok. Tys zeimoj, ka volūdys sasaglobuošonai i atteisteibai ir cīš svareigi suokt jau ar pyrmsškoly izgleiteibys īstuedem. Munupruot, ir svareigi atbaļsteit kotru bārnūduorža audzynuotuoju, kotru aukleiti, kas var runuot ar bārnim latgaliski. I saimis! Cik daudzys saimis varātu runuot latgaliski ar sovīm bārnim i unukim, bet tū nadora! Labi, ja bārnīs koč drusku kur na viņ regulari dzierd Latgolys latvīšu (latgalīšu) volūdu, tod vysmoz ir cereiba, ka kod na viņ nuokūtnī, ka jam byus taida interese, jis varēs ari «puorsaslēgt» ari iz latgalīšu mēli. Tys ir absolutais minimums. Volūda ir myusu identitatis kods. Ka tū pagaisynuosim, tod kas mes byusim? Baltu ciļšu pīecteči, kas puorjāmuši cytu baltu, slavu, germaņu... volūdu i tradicejis? ▣

- Puse ciļvēcis runoj 23 volūduos, ūtra puse – vysuos puorejuos pasauļa volūduos.
- UNESCO Apdraudātūs volūdu sorkonajā gruomotā ītraksteita ari Latvejīs pyrma-īdzeivuojuoju lībīšu volūda. 2013. godā myužēibā aizguoja beidzamoos ituos volūdys runuotoja, tok ir grupa lībīšu pīecteču, kuri ir apgīvuši itū volūdu i var jamā sasazynuot.
- 2011. goda tautys skaiteišonā 164,5 tyukstūšys cylvāku atzynuši, ka ikdīnā lītojuot latgalīšu volūdu, kas beja aptuveni treša daļa Latgolys īdzeivuojuoju.